

Тетяна Хітрова,
канд. філол. наук (Запоріжжя)
УДК 007: 304: 070

МЕДІЙНИЙ ДИСКУРС РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ НА ШПАЛЬТАХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ 50–60-Х РР. ХХ СТ.

У статті проаналізовано основні стратегії та комунікативні технології реалізації радянської політики пам'яті. Акцентовується увага на інтенсивній політизації основних медійних дискурсів, комунікативна складова яких спрямована на формування медійної концептосфери навколо сугестивних одиниць «іншування» та «образ ворога», їх негативному маркуванні й репрезентації на рівні дискурс-категорій.

***Ключові слова:** історична пам'ять, історична свідомість, комунікація, маніпуляція, масова свідомість, наратив, соціальна пам'ять.*

Історична пам'ять народу є ментальним конструктом суспільної свідомості й важливим джерелом збереження національної ідентичності в межах етнічного соціуму. Однак саме ця категорія найбільше піддається політичним маніпуляціям і може слугувати засобом ідеологічного та соціального замовлення з метою формування державницьких формацій, поза національним чинником. Медійність є основною запорукою реалізації політики пам'яті в її ідеологічному вимірі шляхом поширення територіальних та державницьких наративів. Радянська ж практика демонструвала, у цьому сенсі, ефективність «накидання» штучних культурних метанаративів, які забезпечували включення в історію через кодування символів епохи, національної спадщини, мистецьких репрезентацій, історико-художніх, наукових цінностей з метою втілення «радянської консолідуючої моделі». Символічні міфологеми, шляхом застосування комунікативних технологій, влітали в масову свідомість й культивувалися в дискурсних формаціях радянської медіакультури. Множинність модальних настанов спонукала до започаткування нового рівня історичної пам'яті – колективної радянської історичної пам'яті, яка перекривала обрії дорадянської національної пам'яті.

Медійний дискурс радянської історичної пам'яті характеризувався інтенсивною політизацією й був обумовлений конфігурацією актуальних політичних інтересів відповідно до основного курсу державної політики СРСР в чітко визначених координатах інтерпретації часового досвіду. Соціальний вимір історичного нарративу не був спільним для всього радянського періоду й визначався конкретними соціальними завданнями певних його етапів.

Проблемі історико-політичного й філософського глумачення феномену «радянської історичної пам'яті» й «радянській політиці пам'яті» присвячено ґрунтовні праці українських та зарубіжних дослідників: В. Вашкевича, В. Масенка, Б. Кравченка, С. Єкельчика, Н. Яковенка; Л. Добіжевої, М. Барга, В. Данилова; Я. Ассмана, П. Нора, Й. Рюзена, Томпсона, М. Хальбвакса та ін. Однак слід констатувати, що на сьогодні є недостатньо розробленим питання культурної та соціокомунікативної сутності цього явища, на необхідності емпіричного дослідження якого наголошують як українські (В. Артюх, Г. Бояджієв, Н. Зражевська, В. Полянський, В. Троян), так і російські науковці (М. Барг, Р. Каменська, О. Овсянников, Ж. Тощенко).

Метою розвідки є аналіз комунікативних дискурсивних практик радянських друкованих ЗМІ 50–60-х рр. ХХ ст. щодо реалізації політики формування колективної радянської історичної пам'яті шляхом медійного культивування та перфомантизації сугестивних концепт-одиниць «іншування» та «образ ворога».

Семантичне поле радянської нарації в перші десятиліття було представлене превалюванням дискурсів спільності українсько-російського походження, взаємної боротьби; консолідуючими історичними епізодами, які допомагали конструювати спільну дорадянську й радянську історичну пам'ять, заперечуючи «попередню» українську. У роки Другої світової війни історична нарація будувалася на індивідуальних та колективних героїчних вчинках та подвигах, самовідданій праці людей у тилу тощо. У пізніших текстах героями історичної нарації ставали видатні радянські діячі, вчені – символи колективної радянської історичної пам'яті. У таких формах історичної нарації превалювали концепти «розвитку», «прогресу», «будівництва», «перемоги», «досвіду».

Переломним моментом у контексті безперервної трансформації символічних модальних настанов і засобів їх виробництва стають 50–60-ті рр. ХХ ст., коли ідеологічна основа державної політики пам'яті змінює курс від зовнішнього примусу до внутрішньої ідентифікації шляхом «іншування» та протиставлення. Цьому сприяло

інформаційне нагнітання «холодної війни» та розгортання програми інформаційної ізоляції. Активна участь засобів масової інформації забезпечувала перфомантивність цього процесу, а системність демонстрації – масофікацію спільного радянського історичного нарративу, що базувався на основі колективної пам'яті (системі цінностей, зразків, ідей) й соціального досвіду в межах спільної радянської історії. Емпіричною основою цього процесу був модус соціальної пам'яті, який виявився у накопиченні життєвого, професійного досвіду, матеріальних цінностей тощо. Медійна легітимація культурної ідентичності здійснювалася за рахунок символічної організації медіатексту на рівні «ми-концепції» та «я соціального».

У контексті аналізу комунікативних дискурсивних практик ЗМІ можна простежити превалювання основної стратегії в реалізації ідеї формування спільної радянської історичної пам'яті в її соціальному, культурному та ментальному вимірах, комунікативна складова якої розвивається в напрямі формування медійної концептосфери навколо сугестивних одиниць «іншування» та «образ ворога». Така тенденція була характерна як для матеріалів внутрішнього, так і геополітичного тематичного контенту. У радянському соціосередовищі основною метою цих репрезентацій було культивування спільної радянської історичної пам'яті на основі формування певного символічного контексту шляхом ставлення в центр оповідання певних центральних образів або «дискурс-маркерів», що були пов'язані з політичними завданнями та соціальною повсякденністю й мали особливе символічне й психологічне значення. З цією метою медійний нарратив здебільшого вибудовувався на основі лінійної моделі комунікації (за Г. Лассуеллом), яка мала один з найвищих рівнів сугестії, оскільки впливала не на розумові здібності реципієнтів, а на емоційний стан сприйняття (почуття) й була розрахована на узагальнений естетичний та когнітивний рівень колективної свідомості. На думку В. Масенка, найлегшим варіантом заучування (навіювання) масової публічної пам'яті є пропагандистська робота з аудиторією з невисоким рівнем особистісної історичної пам'яті [2, 52].

Дискурс-аналіз провідних республіканських газет «Правда України» та «Радянська Україна» зазначених історичних меж свідчить про широку палітру застосування комунікативних технологій навіювання в реалізації ідеологічних настанов навколо радянського способу життя й контрпропаганди в дискредитації країн поза соціалістичним блоком. Медійний дискурс аналізованого періоду загалом характеризується протиставленням «комуні-

стичного – капіталістичному», «радянського – американському та європейському», що свідчить про наявність у медіатекстах системи ідеологічних концептів як засобів сугестивного формування модальних настанов. Більшість аналізованого тематичного контенту підбирається на основі контрасту та протиставлення.

У публікаціях найчастіше трапляються такі форми навіювання, як стереотипізація, «трансфер», повторювання та настанова (за типологією М. Скуленка [2]), які сприяють формулюванню в уяві читача певного образу, що використовується як «зброя проти ворога», якими зі шпальт видання постають США, європейські країни, релігія та внутрішньодержавні націоналістичні агресори.

Серед основних медійних дискурсів превалювали: критика та зображення негативного образу капіталістичних країн; фашистське маркування західної співпраці, антиамериканська пропаганда в розгортанні «холодної війни», яка була представлена самостійними тематичними блоками (критика міжнародної політики та внутрішнього життя: економічної системи, безробіття, голоду, медичного обслуговування, церкви, молоді як майбутнього держави тощо); антирелігійна полеміка; боротьба з антиукраїнськими настроями. У межах окреслених дискурсних практик найбільше експлуатувався «образ ворога», який підсилювався не лише системою логічної аргументації, а й використанням численних комунікативних прийомів маніпуляції.

Дискурс-категорії у медіатекстах були представлені стереотипізованими концептами, що тиражувалися із публікації в публікацію й формували негативне ставлення до всього позарадянського, зокрема дискурс-категорії «США», «американський» були репрезентовані такими концептами: «заокеанська монополія», «заокеанська шарманка», «каїнова печатка», «життя в кредит», «безробіття», «янки», «сайгонські маріонетки», «американські стерв'ятники», «авантюристи-агресори», «американізація», «американський вплив»; «капіталізм» – «збагачується за рахунок...», «капіталізм віджив», «крах», «криза», «недовговічний», «мильна кулька»; «фашизм» – «коричнева чума», «тінь», «фашистські ізувери», «зłodіяння гітлерівців», «військові злочинці»; «українець-націоналіст» – «дикі вигуки та лайка», «жахливі звірства», «мерзенні катюги, ті що давно втратили людську подобу...», «запроданці», «націоналістичні виродки», «оунівські бандити», «іудине плем'я»; «релігія» – «мракобіси», «фанатики», «хоче знищити комунізм» тощо. У позитивному світлі змальовувалася лише дискурс-катего-

рія «радянський» – «вище та вище», «укріпляти й укріпляти», «мир та безпека», «великий і непереможний» та ін.

У більшості матеріалів газети «Правда України» можна простежити настанову на критику та зображення негативного образу капіталістичних країн, що не відстоюють інтереси Радянського Союзу. Тематичний контент подібних публікацій представлений як теоретичними матеріалами, де розвінчуються ідеали капіталістичного устрою шляхом протиставлення радянській дійсності, так і конкретними життєвими історіями та подіями, які нівелюють західні цінності. Досить ефективним на цьому фоні є зображення співпраці капіталістичних країн з «фашистами» та ставлення до цього явища. Так, у проблемних статтях «У тихому вирі» (Правда України. – 1965. – № 122. – 18 трав.), «Ювіляри на старому шляху» (Правда України. – 1960. – № 111. – 13 трав.) спекулюється тема підтримки американською владою дій профашистських організацій. Шляхом асоціацій та взаємозв'язків в уяві масового реципієнта формується стереотип «США – агресора», який як яскравий приклад капіталістичного суспільства «...збагачується за рахунок посилення експлуатації свого робочого класу...», «...збагачується за рахунок грабунку інших народів...», «...збагачується на війнах...» (Правда України. – 1965. – № 230. – 12 черв.). Автор навмисно не урізноманітнює подані тези, наполягаючи на агресивній природі США, застосовуючи ефект «заучування факту».

Публікація «Американські фашисти знову нахабніють» демонструє використання трансферу як засобу перенесення та подальшої асоціації Америки та фашизму (як буквального поняття, так і стереотипу). Ідеться про посібник, виданий націонал-соціалістами, де, за словами автора, прямо зазначено, що «в боротьбі за завоювання влади вона покладається на нинішню американську поліцію і чиновників державного апарату» (Радянська Україна. – 1961. – № 240. – 13 жовт.).

Досить характерною рисою сугестивних матеріалів антиамериканського змісту було вираження думки самих громадян щодо подій у країні. Це сприяло посиленню негативного ставлення масового реципієнта до об'єкта пропаганди. Стаття «Тверезі голоси США» яскраво свідчить про ставлення громадян до владних дій США в КНР. «Один з читачів – професор Пенсильванського університету Дерк Бодді в своєму листі засуджує загарбницькі дії щодо острова Тайвань і запитує, як би відчували себе американці, якби, наприклад, під час громадянської війни в США уряд конфедератів знайшов притулок на острові біля узбережжя Північної Кароліни, а

якась держава, скажімо Англія, кинула б туди Свій флот і заявила: «Руки геть!»; «Директор школи міжнародних відносин Шимон Вудро Вільсона в Шараотевілі Джон Гендж протестує проти ворожих дій американського уряду щодо КНР»; читач Бронсон Чендлер з Бостона пише: «Чи не настав час визнати, що комуністи виграли громадянську війну в Китаї і що їх уряд твердо встановлений на материку?» (Правда України. – 1955. – № 53. – 5 берез.).

Подібний настрої притаманний і публікації під назвою «Агресивні дії США проти китайського народу», в якій на основі лінійної аргументації стверджується, що «причиною сформованого небезпечного становища в цьому районі є перебування збройних сил США на китайській території і їх агресивні дії проти КНР» (Правда України. – 1955. – № 53. – 4 берез.).

Активно експлуатується на шпальтах видань і медійний дискурс американського безробіття. Так, у статті «Сумніви і непевність», присвяченій «кредитному» життю американця, використовуються постійні повторення концепт-конструкцій «спад економіки», «користь багатих» (Радянська Україна. – 1965. – № 4. – 7 січ.). Проблемний репортаж «Я не можу знайти роботу» повідомляє про стан безробіття в США. Автор наголошує на неспроможності держави надати роботу людям, а в разі її відсутності допомогти. В основі публікації закладена стратегія залякування, гра на слабкості та асоціаціях.

Відкритий лист «Трудящі Нью-Йорка вітають М. С. Хрущова» містить в основі комунікативні прийоми повторення та настанови, покликані не лише окреслити ситуацію в країні, а й сформуванати до неї ставлення радянських громадян: «Ми люди, які прагнуть до миру в усьому світі!», «Ми є групою рядових членів нью-йоркських профспілок, об'єднаних в Раду боротьби за мир!», «Ми усвідомлюємо важливість для американських робітників обговорення цих питань главами держав світу», «Ми не хочемо більше воєн!», «Ми хочемо миру!», «Ми хочемо роззброєння!» (Радянська Україна. – 1955. – № 237. – 9 жовт.).

Проблемна стаття «Злиденність брехні», використовуючи метод трансферу, активно асоціює іноземні ЗМІ з «шарманкою, яка критикує виступ М. С. Хрущова на Генеральній Асамблеї ООН: «Грає, виграє заокеанська шарманка. Скрипить, рипить, фальшивить іржавий механізм... Грає, виграє заокеанська пропагандистська шарманка. Старовинне правило брехунів і наклепників вимагало: брешіть, зводьте наклепи, – що-небудь та й залишиться. За цим правилом і діють господарі шарманки...» (Радянська Україна. – 1963. – № 101. – 29 квіт.).

Матеріали на тему безробіття стають досить поширеними наприкінці 50-х рр. XX ст.: «Перспектива для мене безрадісна», «Санта Клаус, прошу тебе...», «Холодної зимової ночі». Так, в останній публікації на фоні зображення новорічних свят описується «американський Дід Мороз». Однак цей образ втілює не зовсім новорічні настрої, а опосередковано формує стереотип, що «монополії наживають мільярди на експлуатації трудящих, на гонці озброєнь, у них інші турботи – воєнні бази, озброєння, «холодна війна» (Радянська Україна. – 1961. – № 293. – 18 груд.). Знову ж таки згадується фінансова криза, збільшення кількості безробітних.

У публікації формулюється образ американських цінностей: «...іде черговий довгий бойовик. Війки, вбивства змінюють одне одного. Гангстери, парубійки, які марнують молодість і невідомо де беруть гроші, напівголі жінки – от типові герої переважної більшості американських фільмів. І чим більше дивився їх, тим більше переконуєшся, що прославляють вони не людину праці, утверджують не головне для життя і прогресу суспільства – творення, а розтрату матеріальних і духовних цінностей» (Радянська Україна. – 1961. – № 293. – 18 груд.).

Характерною ознакою матеріалів американської тематики на шпальтах «Радянської України» є формування стійких дискурс-конструкцій «вільний світ» та «жовтий диявол», які застосовуються до всіх країн капіталістичної системи правління, серед яких найчастіше згадується США.

Аналізуючи «Радянську Україну» також спостерігаємо низку публікацій, присвячених мирним діям Радянського Союзу в «холодній війні», які протиставляються американській агресії. Так, на одній сторінці вміщуються публікації під такими назвами, як «СРСР – справжній друг», «Агресори не вгамовуються», «Агресори-янки вірні собі» тощо. У передовій статті «Найпекучіша проблема сучасності» часто повторюються концептні маркери «війна», «воєнні авантюри», «мирне співіснування», «локальні війни», «мир перемаже війну», які підсилюють основну ідею матеріалу: «Головне – це триматися на позиціях ідеологічної боротьби, не пускаючи в хід зброю для того, щоб настояти на своєму» (Радянська Україна. – 1961. – № 4. – 5 січ.).

Досить цікавим з позиції навіювання є невелике повідомлення «Чого вони вчать?», присвячене дитячим іграм американців. Поряд з однобокою аргументацією та одностороннім поглядом на питання розвивальних іграшок, автор штучно перебільшує проблему моральності у виборі героїв дитячих іграшок: «Мавпа Кінг Конг

є оригінально виробленою зі шкури горили. Вона несе під пахвою задушену дівчину. Поряд – потвора Франкенштейн. До нього автори рекомендують докупити ще труну і бавитися у напівтемному приміщенні. Або людина-вовк у тілі своєї жертви; повішений прикжчик з останньою цигаркою в зубах...» (Радянська Україна. – 1959. – № 61. – 16 січ.). Маніпулятивний характер повідомлення посилює апеляція до авторитетної думки: «Один з відомих психологів досить яскраво охарактеризував останній «крик»: – На жаль, – сказав він, – ідіотизм нашого часу може принести цим, з дозволу сказати, «іграшкам» успіх. Але дозволяйте з цього приводу згадати слова Гойї: «Коли розум спить, пробуджуються потвори» (Радянська Україна. – 1959. – № 61. – 16 січ.).

Проблемний нарис «Рок-н-рол у церкві» розповідає про виховання американської молоді: «Провідна роль у розтлінні молоді так званого «вільного світу» відводиться церкві. Щоб привернути якнайбільше юнаків і дівчат до церкви, попи вдаються до мелодій рок-н-ролу і бугі-вугі. Намагаючись відгородити її від «комуністичної крамоли», відвернути від боротьби за кращі умови праці й життя, служителі божих храмів запрошують до церков кращих гітаристів і джазистів з нічних кабаре і дансинг-холів. Під звуки джазу попи читають свої проповіді про моральність, любов до ближнього, покірливість і смиренність сильним світу цього. Деякі найбільш заповзяті бізнесмени від церкви влаштовують у божому храмі стойки, де охочі випити можуть купити віскі, вино, пиво та ін.» (Радянська Україна. – 1960. – № 256. – 1 листоп.). Публікація переповнена сугестивними штампами, її основною ідеєю є негативне маркування основи формування свідомості американської молоді як майбутнього країни.

Негативне забарвлення має й цикл публікацій антикапіталістичного дискурсу, присвячених американізації європейських країн: «В Данії – кожне велике місто має своє обличчя, свої неповторні особливості. Так завжди було і буде. Проте в післявоєнні роки в усіх великих і маленьких містах буржуазної Європи з'явилася одна спільна деталь – це знаки заокеанських монополій, каїнова печатка, що засвідчує американський диктат...Величезні написи, яскраві вдень і ще більш яскраві, неонові, вночі настирливо лізуть в очі, ніби волаючи: «Це місто наше ... наше ... наше»... Таке іноземне посилення і, перш за все, американське проникнення в економіку країни веде до погіршення життя трудящих, безробіття починає досягати значних розмірів, особливо в суднобудівній промисловості» (Правда України. – 1955. – № 52. – 3 трав.).

Негативне зображення європейської молоді здійснюється шляхом лінійної аргументації: «Швеція займає перше місце в Європі по алкоголізму, чільне місце по хуліганству та беззмістовності вандалізму серед буржуазної молоді. Зростаюча душевна спустошеність шведської буржуазної молоді, постійний вплив «американізму» угнювали ґрунт для фашизму». В результаті автор формує головну ідею, що «моральне та ідейно спустошені, голлівудщиною виховані, юні вандали нерідко поповнюють ряди неонацистів» (Правда України. – 1965. – № 122. – 18 трав.).

Проблеми духовного та морального виховання молоді присвячено й публіцистичні нотатки під назвою «На догоду мезальянсовим». У публікації різко засуджуються дії молоді в придбанні іноземного «драння», прагнення до розкішного життя. Таких людей порівнюють з героїнею балади В. Маяковського «Баня»: «вона задовольнила свою естетичну жагу – побачила і танець живота, і щось більше...З уривків їхніх розмов можна було зрозуміти, що вони зачаровані «шикарним» життям, допіру побаченим на екрані, що вони просто дуріють від розгулу й дармоїдства героїв і героїнь фільму, створеного за найнижчими зразками буржуазного кіномистецтва...» (Радянська Україна. – 1960. – № 238. – 10 жовт.). Формування ідеї критичного ставлення до такої поведінки створюється засобами комунікативного повторення та формулювання думки за моделлю «ми-концепція». Так, на початку лунають такі фрази, як: «Ми суворо осуджуємо...», «Ми суворо критикуємо...», «Ми оголосили війну...». В останніх же двох абзацах спостерігаємо чергову тенденцію: «Навіщо нам підглядати крізь замкову щілину?... Чи не слід більш критично ставитися до закордонної кінопродукції?... Ми ведемо рішучу боротьбу з найменшими проявами... Навіщо дозволяємо нашій молоді дивитися на явища?... Чи не час Міністерству культури серйозно замислитись над цим?» (Радянська Україна. – 1960. – № 238. – 10 жовт.). Система риторичних питань спрацьовує як сугестивний вплив і сприяє формулюванню відповідних висновків у масового реципієнта.

Одним із провідних комунікативних прийомів, що використовувався для добору контенту публікацій у межах основних медійних дискурсів аналізованих газет, було протиставлення ідеологічних концепцій «капіталізм – соціалізм». На шпальтах газет публікувалося багато теоретичних матеріалів, які на рівні світоглядних переконань формували образ «всесвітнього соціалізму». У статті «У кліцях монополій» переконливо йдеться про те, що капіталізм віджив себе і на його зміну приходить соціалізм: «Тепер соціалістичний

світ – це вже четверта частина планети. Світ йде до соціалізму...», як протиставлення формуються ключові твердження-стереотипи «...капіталізм хоче сховатись в тіні...», «капіталізм наряджається в інший одяг...», «...капіталізм отримує фальшивий паспорт...» (Правда України. – 1965. – № 230. – 12 черв.). Контрастність у протиставленні капіталістичного світу – радянському стає провідною ознакою журналістських матеріалів початку 60-х рр. XX ст. Яскравим прикладом взаємодії повторення та протиставлення в процесі формування настанови є аналітична стаття «Економічний закон соціалізму», в якій зазначено: «Капіталізм переміг феодалізм тому що...», «по тому як капіталізм переміг феодалізм, тим, що створив більш високу тривалість праці, так і капіталізм буде переможений тим, що соціалізм створить нову, більш високу продуктивність праці» (Правда України. – 1955. – № 7. – 5 січ.). Комунікативний прийом повторення досить активно використовується й у передовій статті «Економічне змагання соціалізму і капіталізму». Майже кожне речення починається зі слів «радянський народ», який протиставляється народам, що плекають капіталістичну систему, підтримують американізацію.

Трапляються матеріали, присвячені економіці капіталістичних країн. Наприклад, аналітична стаття «Розвінчаний міф» розповідає про «економічне чудо» в Італії (Радянська Україна. – 1955. – № 6. – 9 січ.). Часто повторюються концепти «економічне чудо», «міф», причому ці словосполучення вживаються поряд із такими, як: «крах», «горезвісний», «поглибило кризу», «недовговічне», «лопнуло, як мильна кулька». Усі ці асоціації сприяли формуванню негативного образу капіталістичних країн у громадян Радянського Союзу.

Матеріали релігійної тематики на шпальтах республіканських газет формулювали стереотипи «мракобісів», «фанатиків». У кореспонденції «Брехня у Христі» спостерігається яскравий приклад формування настанови шляхом застосування стереотипів та асоціацій. Автор подає систему односторонніх фактів, формулюючи два образи: «людини-героя» та «людей-ворогів». Людина-герой у матеріалі – це «активний атеїст, який присвятив десятки років життя боротьбі з забобонами», «він закінчив церковну школу, але не «боже слово» поніс людям, а світло правди», «він відкрив очі багатьом людям, до нього приходили монахи, що порвали з релігією. У районній газеті він розповів правду про «святі» моці». У висновку автор зазначає: «Так, громадянам нашої країни надана свобода віросповідання, як і свобода вести антирелігійну пропаганду.

Але свободи обмовляти не дано нікому. Нікому не дано привласнювати злісний середньовічний шабаш біля ліжка хворого. Нехай наклепники відповідатимуть перед законом» (Правда України. – 1963. – № 230. – 1 жовт.).

Спекуляції на релігійних нормах присвячена стаття «Про релігійне маскування імперіалістичної політики», в якій йдеться про релігію як спосіб маніпуляції масами, який «хоче знищити комунізм»: «Розробляючи плани атомної війни, державні діячі західних країн разом з тим правлять молебні за мир». Але релігійне маскування не могло приховати від громадської думки агресивного характеру прийнятих на цій сесії рішень – про розміщення атомної й ракетної зброї на території низки європейських країн – членів НАТО». Привертає увагу цитата М. Хрущова: «...Уряди, на чолі яких стоять люди, які заявляють, що вони вірять у бога, продовжують тепер кровопролитну війну в Алжирі. Війська цих урядів, які складаються з людей «віруючих» у бога, мають у своїх рядах священиків, які благословляють вбивство людей і служать молебні перемозі тієї зброї, якою вбивають беззахисних арабів в Алжирі» (Радянська Україна. – 1963. – № 85. – 13 квіт.).

Аналіз публікацій газети «Радянська Україна» свідчить про активне накидання «образу ворога» і на «неблагонадійних» громадян Радянського Союзу, серед яких найбільш клішованими образами були українці-націоналісти. Показовим у цьому сенсі є проблемний нарис «Як канадський ботокуд до Франка присікавсь». Користуючись технологією трансферу й посилаючись на авторитет, автор переносить сторінки твору І. Франка з поеми «Ботокуди» у реальне життя. Негативні порівняння, метафори, що використовуються у тексті, є спрямованими проти біженців з Радянського Союзу (української діаспори): «Давно вже очистила від мерзоти Західну Україну соціалістична революція...Але іноді ще ботокудія псує повітря отруйним подихом, занесеним з-за океану, де знайшли притулок покидьки, що втекли з Західної України від народного суду...» (Радянська Україна. – 1963. – № 86. – 12 квіт.).

У публікації українська діаспора пов'язується з німцями, звинувачується в шпигунстві для фашистів: «За дорученням американських покровителів Дорошенко тепер намагається змалювати Франка ворогом комунізму і духовним батьком українських буржуазних націоналістів» (Радянська Україна. – 1963. – № 86. – 12 квіт.).

Основною ідеєю статті «Народом прокляті» є також дискредитація українців-націоналістів, їх постійно отожднюють з фашиста-

ми, називаючи «ворогами народу». Вже з самого початку матеріал налаштовує читача: «Ніколи український народ не забуде нелюдських, страхітливих злочинів німецько-фашистських прислужників – українських буржуазних націоналістів... Вічним прокляттям прокляв їх український народ» (Радянська Україна. – 1960. – № 233. – 6 жовт.).

Щодо націоналістів уживаються такі слова, як: «дикі вигуки та лайка», «жахливі звірства», «мерзенні катюги, ті, що давно втралили людську подобу...», «запроданці», «націоналістичні виродки», «самостійна держава» – колонія заокеанського імперіалізму», «оунівські бандити», «іудине плем'я» тощо.

Матеріали ж, присвячені досягненням Радянського Союзу, висвітлювали виключно в позитивному аспекті, формуючи настанову національної гордості, спільних досягнень, спільного соціального досвіду: «Ми йдемо до виборів з непохитною рішучістю ... Все вище і вище піднімається хвиля всенародного соціалістичного змагання за дострокове виконання п'ятирічки. Ми йдемо до виборів з непохитною волею зміцнювати й зміцнювати могутність... Ми йдемо до виборів з великою надією – відстояти справу миру й безпеки всіх народів, перекинути криваві задуми авантюристів-агресорів. Ми йдемо до виборів під великим і непереможним прапором Маркса – Енгельса – Леніна – Сталіна!» (Правда України. – 1957. – № 23. – 28 січ.).

У подібних матеріалах заучування спільної радянської пам'яті здійснювалось шляхом повторень та вплітання в суспільну свідомість окличних шаблонізованих лозунгів: «Хай живе марксизм-ленінізм – могутня ідейна зброя трудящих всіх країн!», «Хай живе могутня світова система соціалізму – незламний оплот миру і безпеки народів!», «Хай процвітає і міцніє велика співдружність країн соціалістичного табору!», «Хай живе миролюбива зовнішня політика Радянського Союзу – політика мирного співіснування держав з різним суспільним ладом, зміцнення миру і безпеки народів, поважання їх свободи та незалежності, розвитку широких економічних і культурних зв'язків!» (Радянська Україна. – 1955. – № 256. – 28 жовт.). Повторення в початкових конструкціях служить певним закликком, утвердженням, сприяє пропагандистській системі формування ідей та поглядів.

У підсумку можемо констатувати, що одним з «найзручніших» та найбільш ефективних засобів втілення радянської політики пам'яті було використання маніпулятивних комунікативних технологій пропаганди. Стратегія навіювання, яка демонструє аналіз

медійного сектору, виявилася однією з найбільш дійових й у більшості випадків реалізувалася шляхом повторення, стереотипізації, закликів та методу «трансферу». Усі ці технології використовувались для формування в уяві радянських громадян відрази до капіталістичного устрою, негативного налаштування проти закордонного життя. Сугестія спрямовувалась й проти національної самоідентичності, її характерних ознак та носіїв, акумулюючись на масифікації та заучуванні радянської колективної пам'яті, шляхом ідеологічного формування медійного контенту.

Перспективним у подальших дослідженнях вважаємо аналіз семантичного поля радянських концепцій історичної пам'яті у напрямі декодування змісту мас-медійних дискурсних практик та їх впливу на масову свідомість.

1. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування історичної свідомості / В. Масненко // Український історичний журнал. – К. : Наук. думка, 2002. – № 5. – С. 49–62.

2. Скуленко М. Психологія пропаганди / М. Скуленко. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 180 с.

В статье анализируются основные стратегии и коммуникативные технологии реализации советской политики памяти. Акцентируется внимание на интенсивной политизации основных медиадискурсов, коммуникативная составляющая которых направлена на формирование медийной концептосферы вокруг суггестивных единиц «иной», «образ врага», их негативном маркировании и репрезентации на уровне дискурс-категорий.

Ключевые слова: историческая память, историческое сознание, коммуникация, манипуляции, массовое сознание, нарратив, социальная память.

The author analyses in article main strategies and communicative technologies of realization of the Soviet policy of memory. It is accented on intensive politicization of the main media discourses which communicative component is directed on formations of media set expressions around suggestive units «other», «an image of the enemy»; on their negative marking and on representation at level of discourse-categories.

Keywords: the historical memory, the historical consciousness, communication, manipulation, mass consciousness, narrative, social memory.